

SZEPESI ATTILA

Barbár szonettek

A költő (író és képzőművész) három éve halt meg, 2017. március 30-án. Emlékével a „hivatalosság” ebben a három évben éppen olyan mostohán bánt, mint magával a költővel – mondhatni – egész alkotó élete során, de halálakor is. Minderről részletekbe menően szólnia kell egy mielőbb megírandó pályaképnek, itt és most egyetlen kérdésre hívhatjuk fel a figyelmet. Hatalmas poszthumusz verseskönyvének bizonytalan sorsára. Szepesi Attila élete végét érezve közeledni – sejtelemként vagy a megbizonyosodás kegyetlenségének kiszolgáltatva, ki tudja – összegyűjtötte azokat a verseit, amiket oly nagy kedvvel és lendülettel írt és általában „barbár szonettek” alcím alatt jelentgetett meg utolsó évtizedében. „... ez így rendben”... suttogta halála előtt egy héttel, ha igaz és jól hallották, akik fölé hajoltak. Lényegében egy nagyszabású életrajz és kortörténet rajzolódik ki ebből a 8-900 darabos versciklusból. Ami igencsak hasonlít Szabó Lőrinc összegező lírai memoárjára, a Tücsökzenére. Modorában is, melankolikus hangnemében, kisformai szerkezeteiben is – de minőségében sem igen marad el a klasszikus modernitás nagy lírikusának művétől. Három kisebb kötetnyi válogatás már megjelent ezekből a szonett-imitációkból, és az Életünk is többször közölt egy-egy csokornyit belőlük, az elsőt még 2013-ban. (A 2010. áprilisában megjelent négy darabos kis gyűjtemény tanulságos előképe a később kiformalódó „barbarizált” szonettformának.) Miközben természetesen várjuk, hogy a Nap Kiadó megkapja a szükséges támogatást a lírai életrajz megjelentetésére, meg kell jegyeznünk, hogy nagyon komoly filológiai problémákra kell választ adnia a kutatásnak. Első renden arra, hogy mi hol és mikor jelent meg korábban. Erre ma még a kötet körül bábáskodó barátok (Zalán Tibor és Száraz Miklós György) sem tudják a pontos választ. Ez annyiban érinti az Életünk mostani megemlékezését, hogy az itt publikálandó versekről csak azt tudjuk biztosan: nem jelentek meg lapunkban. Ha esetleg máshol, évekkkel ezelőtt, azon most ne akadjunk fel. Nem egy kritikai kiadás előmunkálatai közé tartozik ez a közlemény. Emlékidezés – emlékek, azaz emlékeztetők.

A.K.

ÁGBOG-KIRÁLYSÁG

Három összekuszálódott orgonabokor mélyén alapítottam meg beregszászi gyerekkoromban az Ágbog-királyságot. Nem tudott róla senki, népes birodalom volt pedig, futkosó hangyák, lomha csigák, párban vonszolódo ikerbogár-bodobácsok lakták. Néha idetévedt egy-egy lüktető-torkú fali-gyík és szörmók-potrohú dongó. Fönt, az emeleten még egy fűszálakból és pihetollakból épített madárfészek is hozzátartozott, ki-be hussanó lakóival. Idegen föld volt az udvar meg az utca, ahol nótázva föl-alá masíroztak az orosz katonák, kószáltak a háború-kibombázta, mezítlábas földönfutók, akik néha hosszan nyomták a kapucsengőt – rákot, csőrös csukát vagy épp hemzsegő csíkhalt hoztak lapulevelekkel bélelt kosarukban nagyanyámnak.

VADVIZEK

Gyerekkoromra mocsok és bűzlő iszap borította a Vértét, holott korábban a zsilip-kezelő szeszélye szerint hol északnak, hol délnek csordogált Beregszász vad-vize. Időnként ugyan vérhas- meg kolerajárványt okoztak áradásai, mert a városka határában működő vágóhíd belemosta véres szennyét. Nagyanyám még ladikázott vadruca-rejtő és póznalábú szürkegémeket vendéglő nádasában. Szabályozása után megszelídült, de itt-ott lehetett még rákászni az omlós partú és üregeket rejtő határban. Nagybátyáim begömbített gombostűvel pirosszárnyú keszegeket fogtak. A nagyobb halakat – pontyot, csukát, karika-dévért – a félpucér cigányok kapkodták ki vigyorogva a habokból, pedig nem is volt igazi horguk, csak egy-egy cukorspárga végére hurkolt akáctövis.

AKASZTÓ-SOR

Utcánkat, ahonnan az oroszok ki-
telepítettek minket, előbb Akasztó-sornak hívták, mert
állítólag a végében állt a Vérke töltésoldalában – daliás idők
emléke – a bitó, himbált is rajta néha egy-egy hollók-
kerülgette, megtévedt lélek. Később Attila király
nevét viselte, aztán gyerekkoromban egyik
napról a másikra Tarasz Sevcenkó utcává
öltözött át. Persze mindenki a régit
használta, csak a cirillbetűs papírokon állt a
hivatalos új, bár ezeket a zordon dörgedelmeket
senki sem tudta kibetűzni. Bocskai
utca maradt továbbra is a Bogdán Hmelnycikij kacifántos
nevét viselő, meg a pléhtáblán Tompa Mihályról Tupája
ulicává átkeresztelt görbe sikátor.

TÖMEGSÍR

Amikor a negyvenes évek végén
kezdtek hazajövegetni a leromlott hadi-
foglyok Szibériából, nagyanyám gyakran kiállt beregszászi
kapunkba és messzire bámult, napkelet felé. Nagypát
várta, aki ekkor – bár ezt nem tudtuk – évek óta egy
ungvári tömegsírban aludta utolsó utáni
álmát. Néha azt motyogta, vállát vonogatva: ki
tudja, Kálmán a lágerben tán összeleledett egy csinos
bárisnyával, és ott él valami behavazott és
füstöt pöfékelő orosz faházikóban. Dudorászni
kezdett egy ócska kuplét: Schneflocken, so-o weiss... Mégis, ha
másnap valaki megnyomta odakinn a kapu-
csengőt, futva futott a kerten át, végig a
derűsen pirosuló paradicsom-soron.

PAPÍRDOBOZ

Kusza fényképek egy Stühmer-feliratú papírdobozban. Egyik-másik kifakult, csak imbolygó árnyékfigurái látszanak. Némelyik viszont felismerhető. Régi zenebonás szüreti multság a Sáró-hegyen. Kassára bevonuló lovaskatonák közt rohamsisakban feszítő apám. Eperjesi dédanyó, az özike szemű Böhm Juliánna. Cserkésztábor sátrai a Talabor völgyében. Vigyorgó medvetáncoltató Szinevér piacterén. A Vérkeparton bocskoros ruszinok imazászlós menete. És bársonykeretben magyarul csak pár szót gagyogyó Stampf-ükapám, aki díszmagyarban, darutollas süvegben, karddal az oldalán pózol a fényképész-masina előtt.

HAZÁTLANOK

Beregszászból Pestre áttelepülőben 1950 júniusában óraszám kellett várakoznunk a csapi állomáson a mozdonyra, mely átgördíti holminkkal teli vagonunkat a Tisza hídján. Éjszaka volt, ültünk a félhomályos váróteremben, anyám, húgom, meg én. Hirtelen berontott három géppisztolyos ruszki és ordítani kezdett: Ismerik ők a magunk-fajta hazátlan, fasiszta bitangokat, akik bűnözőket akarnak kicsempészni a Szovjetunióból. Kiderült, leesett vagonunkról a plomba, és arra gyanakodtak: elrejtettünk valakit a bútorok közé. Egy martalóc mellénk állt ránk szegezett fegyverrel, a másik kettő meg átkutatta elem-lámpa fényénél a rakományt, szuronnal bele-beledöfve egy-egy ruhával és ágyneművel teli zsákba.

LUGAS

Az előző századfordulón
készülhetett az idilli fénykép beregszászi
dédszüleimről: ülnek derűsen egy
szőlőlugasban. Vilma-mamó csipkés ünnepi
pruszlikban, harcsabajszú Kálmán-papa meg görbe-
botjára támaszkodva. A szőlőleveleken itt-ott át-
világítanak a huncut napsugarak. Nem volt pedig derűs ez a
házasság. Bigott katolikus dédmamát örök
keserűség mardosta – dohogott is eleget -, hogy
négy fia
református lett. Kálmán apó meg nehezen viselte az
állandó hadiállapotot, ezért néha a sárga
földig leitta magát a Kaszinóban és
hajnal-tájban támolygott haza.

FÜST MILÁN CHOPINT JÁTSZIK

Szüleim válófélben voltak 51
őszén, ezért operaénekesnő nagynénémnél
lábadoztam szemműtét után, akit a tisztelői egyik Wagner-
szerepe után úgy hívtak, Elza von Brabant. Anyám nap-
közben dolgozott a könyvtárban. Apám már reményteli új
családja körében élt. Egyik este az ebédlőben vendég-
sereg gyülekezett, én pedig az oldalsó szobában
olvastattam. Áthallatszott a vidám zsbongás, tán Rákosi-
vicceket mondott valaki. Aztán hirtelen csönd lett és
megszólalt a zongora. Valami átszellemült zenét lehetett
hallani odaátról, merengő taktusokat. Másnap nagynéném
elmesélte: egy híres költő, Füst
Milán játszott a kedvenc
Chopin-noktürnjeit.

DALEST

Operaénekes nagynéném magával
vitt egyszer a Zsidó Árvaházba, ami Zugló
határában, valahol tán a Mexikói úton állt. Jótékony
dalestet tartott, Schubert és Kodály műveit
énekelte, többek között a Hársfát, a Madár-
ijesztőt meg a Kitrákotty-mesét Hajdú
István zongorakíséretével. Fekete-copfos, kék-
fehér blúzt viselő leánykák töltötték meg a néző-
teret. A hangverseny végén nagynénémet illatozó
rózsacsokorral köszöntötték. Hazafelé el-
mesélte: e kedves és szomorú-szemű
leánykák szüleit a nácik
meggyilkolták a légerek
krematóriumaiban.

POLJUSKA

Nem hallatszott a balalajka-pengés, a Szulikó, sem a
Poljuska meg a volgai partizánlányt idéző édesbús orosz
műdal. A jövőbe vetett hitet zengő, az optimista
kovácsot és öntudatos bányászt éltető munkás-
mozgalmi induló, a proletárszerelmet pöntyögő
sláger. Elnémultak a békeharca buzdító,
bugyuta rigmusok. Érdesebb hangok lepték el az
elfojtott emlékeiből magára ébredő várost. Nem a dob-
pergő csinnadratta, a pirosnyakkendős felvonulásokat idéző út-
törő-nóták meg a munkaversenyre serkentő csasztuskák. A
fenyegető és kincstári derű helyét jel- és jajszavak, üveg-
csörömpölés, fegyverropogás, sikolyok, magukba rogyó ház-
falak érdes robaja árasztotta el. Egyszerre kondultak reményt és
keserűséget az évekre betiltott harangok.

EMBERHÚS

Hallgatom az akkurátus történeszi
beszámolókat a forradalom napjairól. Pontos és
számomra ismeretlen levéltári és titkosszolgálati
adatok sorát, melyekből jól-rosszul összeáll az – egyszerre
ködös és verőfényes – napok krónikája. Csak épp a
hajdani hangokat és illatokat nem tudják
felidézni: a tüntetők kacagását, a rikkancsok
handabandáját, a torkolat-tüzek böffenését. A
haldoklók sikolyát meg a lánctalpak csikorgását az éjszakai
utcán. Sem a tejcarnokok savanyú leheletét, a
petróleumlámpák bűzét, a füstben leomló falak robaját, a
gesztenyesütő nénikék vaskályháinak pattogó
paraszát, az ávos-motorok kipufogó-gázát, a megperzselt
emberhús fojtogató bűzét.

BÁBEL TORNYA

Hol láttam ezt az arcot, nem tudom. Talán egy
belvárosi utcafordulóban, talán egy sárgult
fényképen: tizenhét-tizennyolc éves lehetett a
lány, vattakabátban állt két nyiszlett
legényke közt. Kezében géppisztoly. Szőke fürtjei elő-
kunkorogtak gyűrt micisapkája alól. Az utcaképet –
romtenger, kiégett tank, bezúzott kirakat – nem
tudom azonosítani. Csak telihold-kerek arcára és
világító szeme párjára emlékszem, ahogy sugárzik a
szürke és vigasztalan háttér előtt. Semmibe-foszlott,
neve-sincs munkáslány, aki másnap tán elesett és
névtelenül vetették tömegsírba, vagy az akasztófa elől
nyugatra szökött, az Ígéret Földjére
Bábel tornyát építeni.

FEKETE LABIRINTUS

Hetekig a város alatti, szövevényes kanális és pincelabirintusban bujkáltak a felkelők. Pontosan ismerték a ruszlik és kollaboránsaik mozgását. Nappalra köddé váltak, meghúzódtak egy-egy vasajtó rejtette, dohos zugban. A szerencsésebbek ismerőseik lakásán tisztálkodtak, be-be kaptak pár falatot és szundítottak kicsit, aminek megvolt a kockázata: valaki felismeri és feladja őket. Komor rejtekükből éjszakánként ki-kitörtek, és lángra lobbantottak egy-egy tankot vagy harc-kocsit. A karhatalmisták – vonakodva bár – néha megpróbáltak nyomukba eredni, ám helyismeret híján vaksin tébláboltak – süvítő golyó terítette le őket vagy fűrészpör-álcázta aknára léptek a patkánybűzös, becsali útvesztőben..

ARANY BETŰK

Anyám belekukkantott egyszer zavaros fiókomba, néhány héttel a forradalom eltiprása után, amikor tízezerrel menekültek az emberek Ausztria felé, mert még szabad volt az átjárás, a rádióból pedig naphosszat áradt a mélabús dal: Oly távol, messze van hazám... Anyám riadtan konstatálta, hogy a fiókomban marékszám hevernek a kilótt vagy még éles töltényhüvelyek, meg az ellenállásra buzdító röplapok, melyeket a járdaszélen találtam. Könnyeivel küszködve kért, tüntessem el ezeket mielőbb, mert házkutatást tarthatnak nálunk is, ahogy egyik-másik ismerősnél. Még a Szabadság-téri szovjet emlékműről való töredék márvány-darabot is ki kellett dobjam, melyen néhány aranyozott cirill betű ékeskedett.

WÁGNER

A forradalom napjaiban Wágner, házunk spiclije, aki különösebben nem is titkolta, hogy az ávónak dolgozik, magára csukta lakása ajtaját, csak a függöny résén leskelt ki a körfolyosóra meg az udvarra. Amikor aztán megalakult a Kádár-kormány, ahogy mondta: újra felvirradt az ő napja. Besomfordált a nyitott ajtókon, sunyin körbeleskelt és otrombán kérdezgette a konyhában főző asszonyokat, hogy és mint vannak kedves családtagjaik. Egyedül Buchsbaum nénitől rettegett, akit mindenki Buksi néninek hívott, mert az idős asszony – náci láger túlélője – ha csak megpillantotta, azt rikácsolta: rohadt sváb, most komcsi, bezzeg a vészkorszakban nyilas karszalagot viselve fosztogatta az elhagyott zsidó lakásokat!

PUNÁS

Csak decemberben, jóval az iskolai szénszünet után jött meg osztálytársunk, Punás az iskolába. Jobb lábára bicegett, mert egy eltévedt repesz-szilánk eltalálta térdét a Parlament előtt. Amúgy valami nyomorult pincelakásban tengődött nyámnyla öccsével és hírhedt kocsmatöltelék anyjával, aki takarítónő volt a Holdutcai piacon. Mindig lyukas zokniban járt, és az órák közti szünetben kiflivéget meg almacsutkát kunyerált. Enyveskezű híre volt, állítólag börtöntöltelék nagybátyjával még valami zongoralopási ügybe is belekeveredett. Azt mesélte, a forradalom bukása után letartóztatták és hetekig az ávó Gyermekvédelmi Osztályán faggatták, mert felismerték egy fényképen, ahogy nyakában davajgitárral vigyorog a Práter utcai forradalmárok között.

Monok Balázs: Te leszel önmagad árnyéka I.

Monok Balázs: Te leszel önmagad árnyéka II.